

A TANYAKÖZSÉGEK KÉRDÉSE.

A MAI Magyarország kerekén nyolcmillió lakosa közül másfélmilliót talált az 1920 évi népszámlálás a községek külterületein, az uradalmi majorokban s főleg a kisbirtokosok tanyáin. Ez a szám azóta a földbirtokreform következtében is szaporodott s azért bizvást állíthatjuk, hogy ma már népességünk ötödrésze a külterületeken él. Érthető tehát, hogy az összeomlás után az úgynevezett tanyakérdés, amellyel azelőtt alig foglalkoztak, a közérdeklődés homlokterébe került; anekétek bogozták e kérdés-komplexum egyes szárait s cikkek, Önálló művek igyekeztek a tanyavilág keletkezésének történetét, jelen helyzetét minden szempontból megvilágítani s a felmerült problémák megoldására javaslatokat tenni. Nem került el a kérdés a kormány figyelmét sem s bár az a kormányzat minden ágát felölelő szerves Program, amelyet Kaán Károly tanulmányában¹ meggyőző érvekkel sürget, eddig még nem jött létre, az egyes tárcák, így a földművelésügyi, a belügyi, de különösen a közoktatásügyi, amely tíz év alatt a külterületi elemi iskolák számát 1.201-ről 1.638-ra emelte, máris jelentékeny részt törlesztettek az országnak a tanyavilággal szemben fennálló súlyos adósságából.

Miben is áll ez a tanyakérdés, miben különbözik a magyar falu problémáitól? Abban, hogy a tanyán élő a legújabb időkig s jórészt még ma is, noha éppúgy teljesíti az állammal és községével szemben kötelességeit, mint a belközségekben lakó polgártársa, ezzel szemben állandóan háttérbe szorult. Az alföldi nagyhatárú város, vagy falu vezetősége a rendelkezésére álló anyagi eszközöket a belterület érdekeinek minél tökéletesebb kielégítésére fordította, de a tanyai lakosság legégetőbb szükségleteinek teljesítése elől vagy teljesen elzárkózott, vagy pedig a nyújtott támogatás egyáltalában nem állt arányban a viselt közterhekkel. Utak, iskolák, templomok, orvosok, posta stb. tekintetében a tanya messze elmaradt a belközségektől; közművelődési s gazdasági intézmények (olvasókör, gazdakör, szövetkezetek) létesítése is jóval nehezebben ment a nagy területen szétszórta élők között; a legsúlyosabb hátrányt azonban a közigazgatás terén kell szenvedniük. Míg a belközségi lakos a hatóságokkal való ügyes-bajos dolgát a község házában idővesztés nélkül elintézi, a tanyai ember gyakran egészen jelentéktelen ügyben kénytelen 10—20, sőt nem egy helyütt 30—40 kilométer távolságból rossz utakon a városba bevergődni, időt és pénzt pazarolni, hogy az idézésnek eleget tehessen.

¹ A Magyar Alföld. Gazdaságpolitikai tanulmány. Kiadta a Magyar Tudomány Akadémia. 1927

Némely nagyhatáru község oly mereven központosít, hogy minden anyakönyvi bejelentés, sőt még a járatlevelek kiállítása is a 20—30 kilométeres távolságban levő központban történik; oda kell beszállítaniok — temető hiányában — halottaikat is. Ilyen állapotok — tudtommal — sehol másutt, még gyéribben lakott tanyarendszerű vidékeken sem fordulnak elő. Abban, hogy a mai helyzeten mielőbb s gyökeresen javítani kell, a tanyakérdés ismerői — részben mégis, az érdekelt nagyhatáru községek vezetőségének kivételével — mindnyájan egyetértenek. Abban sincs eltérés, hogy a tanyákon jó utak építését, kulturális és gazdasági intézmények felállítását követelik. Sajnos, tény azonban, hogy éppen a kiinduló pont, a tanya mikénti adminisztrációja tekintetében mai napig sem sikerült egységes közvéleményt teremteni.

Véleményünk szerint feltétlenül helytálló a belügyi kormánynek a tanyakérdésben tartott ankét után a tanyavilág közigazgatásának megjavítására irányuló 33.307/927. számú körrendeletében kifejtett az álláspontja, hogy a kérdés megoldását a közigazgatás szervezésével kell megkezdeni. A körrendelet azonban nem foglalt el határozott álláspontot s a szükséges intézkedéseket az önkormányzati szervektől várta. Attól tartunk azonban, hogy a kérdés ily módon nem lesz megnyugtató módon megoldható s az önkormányzatok, amelyek a tanyalakókat eddig a miniszter szavai szerint „mai siralmas helyzetükben sínylődni“ engedték, a rendelet dacára sem fognak gyökeres intézkedéseket javasolni s végül mégis a törvényhozás lesz kénytelen a szerintünk egyetlen célravezető utat: a tanyák függetlenítését, önálló községekké alakulását elrendelni.

A tanyavilág közigazgatása háromféle módon lehetséges. Leggyakoribb az, hogy a közigazgatás a belközségben van központosítva s a községnek (városnak) a tanyákon semmiféle közigazgatási szerve nincs. Az igen nagyhatáru községek a távolabb fekvő tanyák egy-egy pontján tanyaközpontot szerveztek, ahol az oda kirendelt tisztviselők inkább kisebb jelentőségű közigazgatási funkciókat végeznek; a nagyobb tanyaközpontokon az iskolán kívül templom, lelkész, orvos is van. Legritkább volt eddig a harmadik megoldás, a tanyacsoportnak önálló községgé alakulása.

A tanyákkal bíró községek vezetősége túlnyomó részében nem akar tudni külön tanyai közigazgatási problémáról s azt hiszi, hogyha rendelkezéseit kikézbésíti s tisztviselői időnként hivatalosan kiszállanak, a tanyán élőknek nincs semmi okuk a panaszra. Sőt, ha nyilatkozataikat elfogadjuk, a tanyai ember meg is van elégedve, mert a belközségbe való bejárás rá nézve nem teher, hanem szükséglet és élvezet is. A gazdának úgyis gyakran be kell járnia a községbe bevásárlás s terményei értékesítése végett; ily alkalmakkor egyben elintézi a község házában is ügyeit, megfordul a gazdakörben, eszmét cserél, szórakozik. Ez az idillikus beállítás azonban legtöbbször túlzott vagy egészen hamis. Helytálló lehet azokban az esetekben, amikor a község határa nem túlnagy, a belközség a határ központjában van s a határ legtávolabb pontjától sincs messzebb 5—6 kilométernél. E szerint egy 20—25.000 katasztrális hold területű község, szétszórt tanyákkal,

központi fekvésű s mindenünnen könnyen elérhető belső maggal, amely a környező tanyáknak egyben gazdasági szempontból is központja, decentralizálás nélkül is jól adminisztrálhat s a tanyai lakosság megelégedhetik, ha jó utakat, iskolákat, esetleg postaügynökséget kap. Ily helyeken az iskola a hozzá kapcsolódó iskolán kívüli népműveléssel, népkönyvtárral, népházzal a közvetlen környék kulturális szükségleteit is szolgálja; a nagyobb gazdasági, kulturális, higiénikus (orvos, gyógyszer) igényeket is kisebb áldozattal kielégítheti az anyaközségben. Ilyen, elég nagyhatárú község például Abony, amely majdnem köralakú, 22.204 kat. holdas határának közepén terül el s így, bár 16.000 lakosa közül 5.000 él a tanyákon, ezek számára külön községek alakítása, de még tanyai központok létesítése sem látszik szükségesnek. Aki azonban ismeri nagyobb községeink szeszélyesen húzódo határait s a belközségeknek excentrikus fekvését, annak be kell látnia, hogy ily helyeken az egész határnak a belközségből való igazgatása egyrészt a távolabb lakókra súlyos terheket ró, másrészt (az elkerülhetetlen hivatalos kiszállások révén) az illető község igazgatását is megdrágítja.

Vegyünk elő néhány konkrét példát. Kiskundorozsma nagyközség határa (32.350 kat. hold) nagyjában háromszög alakú; e háromszög csúcsában, Szeged mellett épült a belközség, amely a határ leg-távolabb pontjától légvonalban 26 kilométernyire van! Hajdúböszörmény város határa téglalap alakú s 56.778 kat. hold terjedelmű; a belközségtől keletre 9, nyugatra 23 kilométernyire van a határ széle. A makói határ (46.713 kat. hold) legtávolabb pontja 26, a jászberényi (48.030 kat. hold) 24 kilométernyire van a belközségtől. A kecskeméti tanyák végső pontjáról 30, a szegediről és hódmezővásárhelyiről 42—43 kilométert kell az embernek vasúton megtennie, míg a városba bejut. Debrecen határának hosszúsága közel 80 kilométer s a határának keleti szélén fekvő városból vasúton 57 kilométert kell megtennünk Ohat állomásig, hogy onnan még 8 kilométert nyugatnak haladva s a Tiszán is átkelve végre elérjük a város nyugati határköveit. Egyes községek határrészei Utak, vasutak szempontjából más községek vonzókörébe esnek, minden érdekük másfelé húzza őket, de az anyaközség eme mostoháit semmi áron nem akarja kiengedni kötelékéből, mert adóalapot veszítene. Nem egy községi határrész területi összefüggésben sincs az anyaközséggel. Az ilyeneket községük még jobban elhanyagolja, mert tudja, hogy előbb-utóbb el fognak szakadni; de ameddig csak lehet, ragaszkodnak a jelenlegi állapot fenntartásához.

Az itt elmondottakra is be kell mutatnunk néhány példát. A Hódmezővásárhelyhez tartozó Kardoskútról a tanyai polgár előbb a 10 kilométernyire levő Orosházára utazik, amely az ő környékének piaca; itt azonban át kell szállnia s további 30 kilométert megtennie, hogy „szülővárosa“ állomásán kiszállhasson. A Hajdúhadházhoz tartozó Vidpuszta lakosa, hogy a városházán megjelenhessen, vasúton 50 kilométeres körutat tesz; 8 kilométer távolságban eléri Hajdúböszörményt, 30 kilométer után Debrecent, ahol a nyíregyházi vonatra átszállva még 20 kilométer utazási díját rója le. Lólyospuszta lakója 8—10 kilométer kocsit után Kiskunmajsa vonatra ül s 25 kilométert utazik, míg Kiskunfélegyházára ér; viszont az anya-

községtől szintén elvágott Majsajakabszállás tanyása több kilométeres kocsis és 8 kilométeres vasúti úttal Kiskunfélegyháza ér, hogy ott átszállva, újabb 25 kilométer távolság megtétele után Kiskunmajsán hivatalos ügyeit — legalább is egy egész nap feláldozásával — elintézhesse.

Az ilyen példákat még jelentékenyen szaporíthatnák. De a bemutatott néhány eset is teljesen elegendő annak bebizonyítására, hogy az anyaközségbe való beballagás nem minden tanyai polgárnak könnyű és élvezetes és a 30—40—50 kilométeres távolságban levő központokból községi közigazgatást folytatni esztelen idő- és pénzpocsékolás. Az országban 65 községnek határa nagyobb 25.000 holdnál; ezek közül tizenhété az 50.000, öté a 100.000-et is felülmúlja (Debrecen határa 166.284 kat. hold).

A kialakult közszellem hatása alatt ma már ezen nagyhatárú községek vezetői is kezdik belátni, hogy valamit tenni kell a tanyai közigazgatás javítására. A legtöbbször eddig mindent megtevé, hogy a tanyavilágot teljes atomizáltságában fenntartsa; attól tartottak, hogy tanyaközpontok alakításával, lakosságnak odatelepítésével ők maguk fogják megindítani a rájuk nézve annyira veszélyesnek vélt közigazgatási különválás folyamatát. Most már kénytelen-kelletlen megbarátkoznak a tanyai központok létesítésével; valószínű azonban, hogy az általuk tervezett megoldás egyáltalában nem fogja kielégíteni a tanyavilág jogos érdekeit. Az olyan tanyaközpontok száma, amelyekben érdemleges közigazgatási funkciókat is gyakorolnak, eddig vajmi kevés. Mindjárt meg kell jegyeznünk, hogy a városi szervezetbe a nagyobb önállósággal bíró tanyai közigazgatási kirendeltség be sem illeszthető; megvalósítható azonban a nagyközségi szervezet mellett. Végiglapozva az 1926 évi hivatalos Helységnévtárnak a közigazgatási beosztásra vonatkozó részét, az egész országban mindössze négy községet találtunk, amely komoly értékű közigazgatási decentralizálást végzett előljárói vagy jegyzői kirendeltség létesítésével.¹ A legnagyobb városi tanyaközponton, Szeged-Alsótanyán, ahol a város legújabban — az eddigi hagyományokkal szakítva — falut is telepített, van ugyan templom, plébános, orvos, de a közigazgatási hatáskör jóval szűkebb egy jegyzői kirendeltségénél. S ennek a központnak, amely a város szélső tanyáitól még 20—25 kilométernyire van, 30.000 tanyai lakos érdekeit kellene kielégítenie.

Mielőtt a kisebb-nagyobb önállósággal felruházott tanyaközpontok értékéről végleges véleményt mondanánk, vizsgáljuk meg a tanyavilág közigazgatás-megoldásának harmadik módját, az anyaközségtől végleg elvált, önálló tanyaközséget.

A Duna-Tisza közén, különösen Cegléd-től délre és a szabadkai vasútvonaltól keletre, a török világ után alig maradt meg néhány község. A nagy pusztáknak benépesítése és községekké alakulása állandóan tart. Nem említve a régebbi, 18. századi településeket, a

¹ A Füzesgyannathoz tartozó Bucsatelepen (20 km távolság), a Dél-egyházhoz tartozó, az anyaközséggel össze nem függő Kiskirályságon, a Szentgálhoz (Veszprém megye) tartozó Hárságypusztán és az azóta önálló községgé alakult Pusztatömláknél.

19. század közepe óta is megduplázódott e területen a községek száma.

Galgóczy Károly¹ a belső telepítésekről szóló érdekes művében részletesen kifejti, mennyire előnyös nemcsak a köz, hanem a földbirtokosok szempontjából is, ha a nagy pusztákon községet telepítenek, mert az új községek körül a földek értéke is emelkedik. Galgóczy adatai szerint a jász községek mutattak e tekintetben jól bevált példát. Jászkarajenőt Jászszentgyörgy és Fényszaru községek alapították 1860-ban, 300 holdat szakítva ki a pusztán háztelkekre. Ma Jászkarajenő, amelynek már 1869-ben 1.928 lakosa volt, 6.839 lakossal bíró nagyközség. Kerekegyházát szintén 1860-ban telepítette Jászárak-szállás, 200 hold belterületet jelölve ki. Az egykori legelőn ma egy szépen fejlődő, 4.836 lakosú község áll, amely valóságos gócpontja a körülötte elterülő nagy tanyavilágnak. Jászberény városa Lajosmizsét létesítette 1856-ban. Kezdetben nagyon nehezen keltek el a beltelkek; ma 10.676 lakosa van, noha időközben új tanyaközség (Ladánybene, 2.056 lakos) rajzott ki belőle. Egész sorát hozhatnék még fel az eseteknek annak bizonyítására, hogy az önálló községi élet megindulásával addig pusztá, elhagyott területek minden tekintetben gyors fejlődésnek indultak s az új község nemcsak saját határának, hanem a szomszédos községek szervezetlen, elhanyagolt tanyavilágának is gazdasági gócpontjává lett. A legjellemzőbb példa erre Kondoros, amely Szarvas egyik pusztájából alakult a hetvenes években önálló községgé. A Szarvas, Endrőd, Békéscsaba óriási kiterjedésű tanyái közé beékelődött új község kezdetben semmiben sem különbözött a környező tanyáktól. Az önállósulás ténye azonban hamarosan megindította a fejlődést. A romantikus kondorosi csárda körül erősen szaporodó, jelentékeny iparral s kereskedelemmel bíró falu helyezkedett el. 1880-ban 2.120, most 6.090 lakosa van, akik közül 2.500 a belközségben lakik; a forgalomba külön vasúti szárnyvonal s autóbuszjáratok kapcsolják. Jelentékeny intelligenciája, iparosai, kereskedői, élénk vásárai nemcsak a saját, 15.764 holdas határában levő, hanem a szomszédos községek tanyalakosait is a községbe vonzzák. Vájjon nem egyedül búslakodna-e még ma is a kondorosi csárda az út mentén, ha a pusztá megmarad Szarvas külterületének?

Az utolsó félszázad új községei — kettő kivételével — mind falvakból szakadtak ki; az önálló községalakulásoknak a városok a legmakacsabb ellenzői. A trianoni béke szeszélyes határalkotása mégis módot nyújt arra, hogy összehasonlítsuk egy tanyacsoport helyzetét a fejlett városi s az önálló, de egyszerűbb községi kormányzat alatt. Szabadka város területének egy része megmaradt s ebből a határ-részből a belügyi kormány két, majd három nagyközséget alakított. A rohamosan fejlődő Kelebia viszonyait nem ismertetjük, mert a fejlődést nemcsak az önállósulás, hanem jórészt a határállomás nagy forgalma is elősegítette. Sokkal alkalmasabb az összehasonlításra Tompa község. Szabadka város uralma alatt a túlnyomórészt igen szegény, földbérlo lakosokkal betelepített Tompa tanyaközpontnak volt tekinthető, ahol egy-két utcásor is keletkezett s a város bőkezű-

¹ A telepítés kérdése Magyarországon. 1880.

sége háromtantermes iskolát, templomot, plébániát, orvosi lakást is épített. Amíg e terület a városhoz tartozott, a lakosság gyors szaporodása (1890-ben 1.850, 1910-ben már 6.392 a mai Kdebia népességével együtt) dacára is a tanyaközpont semmi haladást nem mutat. A község a szerbek kivonulása után (1921 augusztus) alakult meg. Ezen rövid 6—7 év alatt kialakult s benépesült a 12.000 holdas terület községmagja. Szabadka uralma alatt járhatatlan utak zárták el a világtól; ma új műút köti össze a kelebiai és csikériai állomással s ez utóbbin keresztül a járási és megyei székhellyel. A műúton egy év óta élénk autbuszforgalom is kialakult. A központban az új, nagy községháza mellett most épül az új iskola, kisdédóvó, napközi otthon; a hatósági orvos mellett egy magánorvos is működik s van állatorvosa, gyógyszer-tára is. Kereskedelme a helyi igényeket kielégíti s a most betelepült iparosok nagy száma szüségessé tette már az ipartestület megalakulását is. Még a gyáripár is képviselve van egy, néhány év előtt épült gőzmalommal. Ez a rohamos haladás különösen figyelemreméltó, mert igaz ugyan, hogy az új községet a Szabadkái közvagyont kezelő belügyi kormány is támogatta s tavaly 2.000 hold községi vagyonhoz, 16 hold értékes beltelekhez juttatta; másrészt azonban a község nincs oly kedvező helyzetben, mint például Kondoros, amelynek a szomszédos községek tanyái adnak „hinterlandot“. Tompa vonzóereje saját határára szorítkozik; délen az országhatár ércfala, nyugaton és északon egy-egy latifundium zárják körül.

Az itt felhozott példák kétségtelenül bizonyítják, hogy a tanyai lakosság érdekeinek legjobban az önálló községekké alakulás felel meg. Ha az új község magva helyesen van megválasztva, a községháza jegecesedési pontjává lesz egy előbb-utóbb kialakuló falunak még akkor is, ha a községalakulás nem történik olyan tervszerűen, amint az egyébként kívánatos volna s amire a jász községek mutattak példát. A községháza mellé kerül hamarosan az iskola, a templom; oda telepszik néhány iparos, kereskedő, később már orvos, gyógyszer-tár is; egy-két évtized múlva már utcasorok jelzik a községháza vonzóerejét. Ha ezen új községekkel szemben a nem önálló tanyaközpontok fejlődését vizsgáljuk, meg kell állapítanunk, hogy az messze elmarad a községké mellett. Az élet tehát kétséget nem tűrően a török világ előtti status quo visszaállítását, az Alföldnek új községekkel való benépesítését követeli tőlünk.

Uj, önálló községek szervezését kell kívánnunk még akkor is, ha a tanyákat eddig gyarmatokként kezelő községek és városok jobb belátásra jutva, vagy kényszerítve hozzáfognának a tanyaközpontok alakításához s ott tág hatáskörű közigazgatási kirendeltségeket létesítenének. Miért? Mert a kirendeltségek hatásköre sohasem érheti el az önálló községet s mert hiányzik az imént példákön bemutatott fejlődésnek legfőbb lendítő ereje: az Önkormányzat. Egy-egy tanya-vidék hiába ismeri fel, hogy mi az ő érdeke, mik a szükségletei, hiába hozna ezek kielégítésére áldozatokat is: nem kormányoz, hanem kormányoztatik. Nem könnyen jut be községének, városának képviselő-testületébe, de ha bejut is, a nagy távolságok miatt csak gazdasági érdekeinek hátrányával vehet részt a közgyűléseken, ahol a jobban

megszervezett, nagy többségben levő belterületi tagokkal szemben legjogosabb érdekeit is ritkán tudja érvényesíteni. Ha ellenben ugyanaz a tanyacsoport önálló községgé alakul, nemcsak minden ügyét elintézik a néhány kilométeren belül elérhető községházán, de van ott a jegyző személyében az új községnek vezetője, tanácsadója is; a megalakult képviselőtestület a község céljaira fordít minden befolyó közszolgáltatást, sürgetheti az állami, megyei hatóságoktól a közlekedési fővonalakba való bekapcsolást, iskola, posta, orvosi állás stb. szervezését. S mindezt a szükségletet nemcsak megállapítja, nemcsak sürgeti, hanem előbb-utóbb eredményt is ér el, mert autonómiájánál fogva nemcsak hangja, hanem jövedelme is van, amellyel azt, ami neki kell, vagy maga megcsinálja, vagy pedig mások által való megalkotását a maga hozzájárulásával előmozdítja, siettetni. Íme, ez az oka annak, hogy a tanyavilág közigazgatásának ügyét mindenütt, ahol csak lehet, önálló községek alakítása útján tartjuk megoldandónak, szemben a vérszegény félmegoldással, a tanyaközpontokkal. De az eddigiekből bizonyára az is kitűnik, hogy a tanyai problémák megoldásában — a belügyminiszter helyes megállapítása szerint — a sorrendi elsőség feltétlenül a közigazgatást illeti meg. Bármily munkát kívánunk elvégezni, azt előbb szerveznünk kell. Adjunk a tanyáknak szervezetet, önkormányzatot s ha utána sorsára hagyóknak is, az agy meginduló működése mozgásba hozza az addig mozdulatlan testet és sorra megszünteti a régi, sőt megoldja a fejlődés rendjén felmerülő új problémákat is.

Ha elfogadjuk ezt az álláspontot, ha elismerjük, hogy a tanyai problémát csakis községalakítások útján oldhatjuk meg s meggyőződünk arról, hogy a községesítés nemcsak közigazgatási szempontból előnyös, hanem kulturális és gazdasági tekintetben is az országnak eddig parlagon heverő hatalmas erőforrásokat nyit meg, sok száz tanult embernek, iparosnak, kereskedőnek teremt existenciát, mindennél jobban elősegíti a derék, szorgalmas, de szégyenletesen elmorogott tanyások szellemi és gazdasági színvonalának emelkedését s ezzel a többtermelést és szellemi javaink, iparcikkeink nagyobb fogyasztását, akkor sajnálattal kell megállapítanunk, hogy a múltat e téren sok mulasztás terheli. Ez a mulasztás azonban megérthető. A tanya-probléma aránylag újabb keletű. A török kiszorítása után másfél-századig az elpusztított vidékek betelepítése, új községek alakítása útján telepítésekkel történt; külterületi lakosokat csak a latifundiumok majorjaiban találunk. Csak a 19. században, annak is főleg második felében indul meg a tanyák képződése. A belközségek eleinte szigorúan tilalmazzák, majd túrik a tanyák alakulását, de nem szabályozzák átgondolt terv szerint; a szervezés, a terv hiánya okozta ennek a zajtalan népvándorlásnak szomorú eredményét, a mai rendszertelenséget. Az érdekelt községek, mint már említettük, óvakodtak a központok kialakításától. Úgy véljük azonban, hogy e községek nemcsak az országos érdekekkel helyezkednek szembe, hanem saját érdekeiket sem szolgálják. Egy város fejlődéséhez nem okvetlenül szükséges, hogy körülötte 40—50 kilométernyi területet tartson közigazgatása alatt. Legjobban fejlődő városaink határa kicsiny (Kaposváré 7.325,

Szombathelyé 5.254, Miskolc 9.280 hold); közvetlen közelükben a falvak sűrű koszorúja van s mégis, gazdasági tekintetben feltétlenül uralják környéküket. Amit alföldi városaink elveszítenek tanyáik közigazgatási különválása folytán, azt visszanyerhetik gazdasági téren, mert az új községek maguk is fejlődnek ugyan, de egyben gazdasági és kulturális téren magasabb igényeket is nevelnek s ezeket a jobb közlekedés révén a városokban elégitik ki.

Kétségtelen, hogy az új községek alakítása jelentékeny nehézségekkel, költségekkel jár s egyes községeket átmenetileg súlyosan fog érinteni. A tanyaközségek szervezése azonban közvetlenül országunk egyötödének, közvetve azonban az egész országnak oly életbevágó érdeke, hogy ennek megvalósításáért nagy áldozatoktól sem volna szabad visszariadnunk.

Véleményünk szerint a községek alakítását a községhatárok kiigazításának keű megelőznie. A kisebb, vagy összeépült községek összevonására, határrészek átsatolására nézve a belügyminisztérium 1924-ben rendeletet bocsátott ki¹ s ennek alapján több határrész átsatolása meg is történt, vagy folyamatban van. Ezen átsatolások révén számos közigazgatási képtelenséget meg lehetne szüntetni a nélkül, hogy újabb községek alakításához kellene folyamodnunk. Csak egy példát hozunk fel. A 23.000 hold területű Bácsborsód község határa szeszélyes vonalban körülöleli a tőle 8,5, illetve 10 kilométernyire levő Katymár, illetve Madaras községeket. Mindkét község belterületéhez szoroson hozzátapad egy-egy utcásor, amely azonban már Bácsborsódhoz tartozik; sőt van egy borsodi határrész, amely egészen Katymár határába van beékelve. E nagyhatáru községből új községet kiszakítani nem kell, csak egyes részeit a megfelelő községhez átsatolni.

Az alakítandó tanyaközségek a lehetőséghez képest nagyközségeként szerveződők oly módon, hogy a központ a határnak minden pontjától nagyjában egyforma s nem nagy távolságból legyen elérhető. A lakosság sűrűségéhez, a föld értékéhez képest a terület, amely egy nagyközségi szervezet költségeit elbírja, különböző lehet. A legideálisabb határalakot, a négyzetet véve alapul, egy 3 kilométeres körzetű község határa 6.257, egy 4 kilométeresé 11.123, egy 5 kilométeresé 17.377 kat. hold volna. Az újabb alakulású tanyaközségek (nagyközségek) közül Dánszentmiklósnak 6.542 kat. hold (1.958 lakos), Csabacsüdnek 11.628 (1.182 lakos), Gerendásnak 5.969 (2.265 lakos), Gátémek 5470 (996 lakos), Jakabszállásnak 12.324 (2.037 lakos) kat. hold területe van; valószínű tehát, hogy 3—4, legfeljebb 5 küöméteres körzetű tanyacsoportból életképes nagyközség alakítható. Ahol azonban egy-egy távolabb eső tanyacsoportnak összeállítását kívánatos, de aggályos, hogy a nagyközségi szervezetet elbírja-e, kisközség volna alakítandó, amely vagy volt anyaközségéhez csatlakozik, vagy más kisközséggel együtt egy körjegyzőséget alakít. A tanyalagos szempontjából az önkormányzat lehetősége miatt a kisközségi szervezet is előnyösebb, mint a tanyaközpont alakítása, még ha a kisközség nem is székhelye a jegyzőnek.

Ezen szempontokat érvényesítve összeállítottam az anyaközsé-

¹ 1924 évi 177.300. számú rendelet 1. §-a.

gekből létesíthető új tanyaközségek névsorát. E szerint 155 nagyközség és 118 kisközség volna alakítható és a tanyaközségek hálózatának teljes kiépítése 164 jegyzőség szervezésével volna megoldható. A község-házak építése — amiben az új községeket a kormánynak kölcsönnel kellene támogatnia — mintegy ötmillió pengőt igényelne. A személyi kiadások aligha jelentenének többletet, sőt helyenként megtakarítást is, hisz a kormányzók és kormányzottak egymás közelébe kerülnének, ami mindkét részről idő- s pénzmegtakarításokkal is jár.

Hangsúlyozni kívánjuk, hogy a tanyaközségek szervezése tisztán közigazgatási jellegű s nem jelenti a tanyarendszer, mint gazdálkodási és települési rendszer megszüntetését. E kérdésről nálunk már irodalmi téren is viták folytak. Vannak sokan, akik üzemtani szempontból jobbnak látják a tanyáról, mint a faluból való gazdálkodást. De éppen az ilyen, elsősorban gazdasági érdekek híveinek kell legerősebben állást foglalniok a tanyák jelenlegi közigazgatása ellen, amely a közigazgatási hatóságok nagy távolsága folytán a gazdákat érzékeny munkaidő- s egyéb veszteséggel sújtja. A tanyaközség szervezése nem jelenti szükségszerűen a topográfiai értelemben vett falu keletkezését, hiszen a telepítésnek legtöbbször nincsen is meg a lehetősége, de jelenti egy mag kijelölését, amely körül idővel falu is keletkezhetik. A már említett példákon kívül még két esetet kell felhoznunk. Orgovány, Kunszentmiklós pusztája, 1901-ben lett önálló. A köralakú, 16.612 holdas határral bíró, gyorsan népesülő községben (1869: 500, 1900: 1.913, 1920: 3.276 lakos) megmaradt a szétszórta tanyavilág, de a központban utcásor keletkezett, boltokkal, szövetkezettel, gazdakörrel; van két lelkésze, orvosa, négytanítós iskolája. Kuncsorba 1896-ban önállósult. A település oly rendszertelen volt, hogy a faluközponti ól semmi gondoskodás nem történt s a faluvá fejlődés azóta is igen keveset haladt. S mégis, e község jegyzőjének egy cikke szerint, a saját községében élő tanyai nép minden tekintetben felette áll a városhoz tartozó tanyásoknak. A zárkózott, anyagias, igénytelen tanyással szemben a tanyaközségi az ott letelepült s vele foglalkozó tanult elemekkel való érintkezés folytán jobban gazdálkodik, nagyobb az érzelme a közös érdekek iránt, politikailag érettebb s a kultúra iránt fogékonyabb. A jegyző szerint a tanyaközség a gazdálkodókra nézve a legtökéletesebb alakulat. Íme, ez az egyik, topográfiai szempontból legrosszabbul sikerült (szétszórta települt, nagyobb belterület nélküli) tanyaközség alapos ismerőjének véleménye.

Ennek a kérdésnek gyökeres megoldása csak egységesen mehet végbe. Országos feladat minden érdekelt bevonásával teljesen részletes terv kidolgozása és kijelölése — ami a legfontosabb — minden egyes tanyaközség leendő központjának. A tanyaközségek létesítése ezen előmunkálatok befejezése után csakis törvényhozási úton valósítható meg gyorsan és sikeresen. A feladat nagy és nehéz s a partikuláris érdekek lefegyverzése nagy erélyt igényel. Aki azonban megoldja, halhatatlan betűkkel úja be nevét az Alföld térképébe, mert a török pusztulás nyomait végkép eltörölve, másfélmillió magyar tanyást szabadít fel gyarmati sorsból.

BENISCH ARTHUR